

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

G.H.Axmedova	
Ingliz nasrida viktoriyan davri ahamiyati	210
M.Abdullayeva	
Shoir Hayratiy “Sayohatnoma”sining lingvokulturologik tahlili	213

TILSHUNOSLIK

Sh.A.Aliyeva	
Matn maqomidagi grafema va semantik derivatsiya	216
M.S.Ishanjanova	
Lingvokultural kodlarning mazmuniy tizimi	220
D.M.Yuldasheva, M.A.Ermatova, N.U.Abdumalikova	
Professor A.Mamajonovning o‘zbek xalq maqollaridan foydalanish mahorati	224
R.A.Achilova	
Ingliz tilidagi allyuziyalarning lingvokulturologik tadqiqi	228
M.A.Mo‘minova	
“Til portfelli” integrativ texnologiyasi (ingliz tili misolida)	231
N.N.Radjabov	
Ingliz va o‘zbek tillarida undoshlarning fonetik va grafemik xususiyatlarida izomorfizm va allomorfizm	235
M.X.Hakimov	
Nutqiy akt va intonatsiya	242
G.A.Musayeva	
Oziq-ovqat texnologiyasi darslarida Wiki texnologiyasi asosida yozma nutqni o‘qitish	246
U.B.Usmonova	
Tilshunoslikda publitsistik matn tadqiqiga yangicha qarash	251
Z.S.Tashtemirova, N.M.Izbayeva	
Ko‘p tillilik tushunchasi haqida	254
F.Sh.Alimov, R.A.Faxrutdinova	
Raqamlashtirish sharoitida yozma nutqni shakllantirishning lingvistik omillari	259
A.L.Melikuziev	
Nolisoniy semiotik sistema va uning elementlari	265

FANIMIZ FIDOYLARI

АКАДЕМИК МАХМУД САЛАХИТДИНОВИЧ САЛАХИТДИНОВ	269
--	-----

INGLIZ TILIDAGI ALLYUZIYALARNING LINGVOLTUROLOGIK TADQIQI
LINGUOCULTURAL APPROACH TO THE STUDY OF ALLUSION IN ENGLISH
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ АЛЛЮЗИИ В
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

¹Achilova Risolat Azamovna

¹Buxoro davlat universiteti Fakultetlararo chet tillar kafedrasida dotsenti, PhD

Annotatsiya

Ushbu maqolada allyuziya atamasining mohiyati, unga nisbatan shakllangan yondashuvlarni o'rganishni maqsad qildik. Allyuziv so'zlarning mohiyati va shakllarini o'rganishda tizimli tahlil, qiyoslash, umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi. Mamlakatlar va ularning xalqlarining iqtisodiy, madaniy va ilmiy aloqalari madaniyatlararo muloqotni, til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish, til shaxsini o'rganish bilan bog'liq mavzular ko'payib borayotgani sari dolzarb bo'lib bormoqda. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili lingvokulturologik yondoshuv doirasida allyuziyalarning nutqdagi funksiyasiga ko'ra tasnifini ko'rsatadi. Lingvokulturologik jihatdan belgilangan lingvistik birliklar va stilistik usullarni chuqurroq o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Аннотация

В этой статье мы поставили перед собой цель изучить сущность термина аллюзия, сложившиеся подходы к ней. При исследовании сущности и форм аллюзивных слов использовались такие методы, как системный анализ, сравнение, обобщение. Экономические, культурные и научные связи стран и их народов становятся все более актуальными по мере изучения межкультурного общения, взаимоотношений языка и культуры, изучения языковой идентичности. Анализ литературы по теме показывает классификацию аллюзий в рамках лингвокультурологического подхода по их функции в речи. Более глубокое изучение лингвокультурологически определенных языковых единиц и стилистических приемов помогают лучше понять процесс взаимодействия языка и культуры.

Abstract

In this article, we have set the goal of studying the essence of the term allusion, the established approaches to it. In the study of the essence and forms of illusionary words, such methods as system analysis, comparison, generalization were used. Economic, cultural and scientific ties of countries and their peoples are becoming more relevant as the study of intercultural communication, the relationship of language and culture, the study of linguistic identity. The analysis of the literature on the topic shows the classification of allusions within the framework of the linguacultural approach according to their function in speech. A deeper study of linguacultural specific linguistic units and stylistic techniques help to better understand the process of interaction between language and culture.

Kalit so'zlar: allyuziya, lingvokulturologiya, tasnif, prototip, metod, lingvistik, paradigma, antroponim, toponim

Ключевые слова: аллюзия, лингвокультурология, классификация, прототип, метод, лингвистика, парадигма, антропоним, топоним

Key words: allusion, linguacultural, classification, prototype, method, linguistics, paradigm, anthroponym, toponym.

KIRISH

Hozirgi kunda til va madaniyat o'rtasidagi munosabat xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar tobora ommalashib bormoqda. Lingvokulturologiya tilshunoslik fanining tilshunoslik va madaniyatshunoslik chorhasida vujudga kelgan va xalq madaniyatining uning tilidagi ko'rinishlarini, shuningdek, tilning milliy madaniyatdagi ko'rinishlarini o'rganadigan sohadir. V.N.Telia ta'kidlaganidek, "lingvokulturologiya insonga, aniqrog'i tildagi madaniy omilga, insondagi lingvistik omilga qaratilgan. Bu shuni anglatadiki, lingvokulturologiya inson haqidagi fanning dolzarb antropologik paradigmasining mulki bo'lib, uning tortishish markazi madaniyat fenomeni hisoblanadi" [Teliya 1996: 222] An'anaga ko'ra, allyuziya obyektini tavsiflash uchun ham, kulgili effektini yaratish uchun ham qo'llaniladi. Bilim va allyuziyani kodlash qobiliyati o'xshash individual shaxsiy madaniyatga ega bo'lgan jamiyatning ma'lum bir guruhiga mansublik mezonini hisoblanadi. Har bir shaxs u yoki bu milliy madaniyatga mansub bo'lib, u milliy an'analar, til, tarix, adabiyotni o'z ichiga oladi. XXI asr tilshunosligi tilga nafaqat muloqot va bilish vositasi, balki millatning madaniy belgisi sifatida qaraladigan yo'nalishni faol rivojlantirmoqda. Madaniy tilshunoslik til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik g'oyasiga asoslangan tilshunoslikning yetakchi yo'nalishlaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

K.Levi-Stros ta'kidlaganidek, til madaniyat mahsuli bo'libgina qolmay uning muhim tarkibiy qismi hamdir. Madaniy tilshunoslik lingvistik tadqiqotlarning mustaqil sohasi sifatida 70-yillarda maqsadli tilning mamlakati va madaniyati to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish va faollashtirish uchun ilmiy asoslarni ta'minlash maqsadida shakllangan. Uning diqqat markazida ona tili va madaniyati bo'lgan shaxs, uning bilimi, uni ushbu madaniyat vakiliga aylantiradigan xulq-atvor normalari turadi [2]. V.A.Maslova madaniy tilshunoslikka tilshunoslikning xalq madaniyatining tilda aks etgan va mustahkamlanib borayotgan ko'rinishlarini tilshunoslik va kulturologiya tutashgan joyida vujudga kelgan sohasi sifatida belgilaydi [9]. V.A.Maslovaning fikricha, Madaniyat tilshunosligining vazifasi frazeologik birlik yoki boshqa til birligining prototip holatini, uning ramziy o'qishini ona tilida so'zlashuvchiga ma'lum yoki taklif qilinishi mumkin bo'lgan madaniy kodlar bilan bog'ash asosida til birligining madaniy ahamiyatini tushuntirishdan iboratdir. Ushbu maqolada lingvokulturologik paradigma doirasida allyuziyalarning tadqiqiga misollar keltirilgan. Madaniy ahamiyatga ega ma'lumotlarni uzatuvchi birliklar orasida allyuziyalar muhim o'rin tutadi. Allyuziyalar mashhur sitatalar, maqollar va iboralar, shuningdek, pretsedent matnlarga, madaniy va tarixiy voqelikka, turli xil san'at asarlariga tegishli mashhur nomlar yoki unvonlar orqali ifodalanishi mumkin. Bugungi kunda mavjud bo'lgan allyuziyaning barcha ta'riflarining mazmuni qandaydir faktga (shaxs, hodisa, matn) bilvosita havola sifatida talqin qilishdir. N.A.Kuzmina allyuziyani o'zining voqeliklari bilan to'g'ridan-to'g'ri dunyoga havola sifatida tushunadi [5]. Allyuziya uch tomonlama birlikdir, u ham yangi matnning bir qismi, ham eski matnning bir qismi, ham pretsedent matnning mavjudligi haqida signaldir. Lingvokulturologik paradigma doirasida

Z.Z.Chanysheva to'rtta mezonni hisobga olgan holda allyuziyalar tipologiyasini o'rganishni taklif qildi: 1) kelib chiqish manbai, 2) allyuziyalarning namoyon bo'lish tabiati, 3) ularning tarqalishining madaniy sohasi, 4) semantik konnotatsiyalarning tabiati va hajmi [10]. Shuningdek, ushbu paradigma doirasida allyuziyalar tasnifini ularning faoliyati nuqtai nazaridan ajratib ko'rsatish mumkin: 1) obyektning tavsiflash va 2) kulgili effektning yaratish.

MUHOKAMA VA NATIJA

An'anaga ko'ra, allyuziya eslatib o'tilgan belgilar va hodisalarning xususiyatlari va fazilatlarini bayonotda ko'rsatilganlarga kengroq o'tkazish vositasi sifatida ishlaydi, bu holda "allyuziya taniqli tasvirni tiklamaydi, balki undan qo'shimcha ma'lumot oladi" [3]. Boshqacha qilib aytganda, allyuziya - bu obyektning tavsiflash uchun ishlatiladigan o'ralgan ma'lumotlarning bir turidir. Natijada, nutq haddan tashqari tavsifdan xalos bo'lib, ma'lumotni qabul qiluvchi tomonidan idrok etilishini osonlashtiradi. Demak, allyuziya til resurslarini tejash vositasi bo'lib, shaklning qisqaligi, o'z navbatida, o'quvchi yoki tinglovchiga uning ekspressivligini va emotsional ta'sirini oshiradi. Fenimor Kuperning "Josus" asaridan olingan parchada

Yey –ha! –xitob qildi Eskulap shogirdi.

Chamamda o'zlarini yomon seziyaptilar – ov

Eskulap - (rimlik mifologiyasidan) –tibbiyot san'at xudosi

Istehzo effekt yaratish uchun allyuziyadan foydalanish, qoida tariqasida, chet el matnidan ma'lum bir elementni olish va uni yangi kontekstga kiritishni o'z ichiga oladi, bu esa butunlay boshqa tushunchalar yoki haqiqat obyektlari paydo bo'lganda, ataylab qarama-qarshilikni keltirib chiqaradi. Komik vaziyat ko'pincha boshqa odam uchun kodlash qiyin bo'lgan ishoralarni qo'llashda yuzaga keladi. Quyidagi misolda milliy madaniyat chegaralaridan oshib ketadigan va shuning uchun qahramonlar uchun tushunarsiz bo'lgan, lekin ular tomonidan aniq tushunarli milliy madaniy allyuziyalar fonida qo'llaniladigan beixtiyor tarixiy allyuziya haqida gap boradi.

Makmillan inglizcha lug'ati mualliflari madaniy, adabiy, bibliyaviy ishoralarni, shuningdek, hazil va istehzoni ma'lum bir madaniyatdagi ma'lum bir guruh uchun umumiy bo'lgan bilim va tajribaga havolalarni o'z ichiga olgan madaniy ma'lumotnoma sifatida tasniflaydilar. Shunga ko'ra, til birliklarining kulturologik belgilanishining manbai ma'lum bir milliy-madaniy soha bilan chambarchas bog'liq bo'lgan voqelikning o'zi bo'lib, u ma'lum madaniyatning harakat doirasi sifatida tushuniladi. Shunday qilib, allyuziyalarning ma'nosini tushuntirish qobiliyati nafaqat "biz" yoki "ular" milliy madaniyatiga, balki o'xshash individual shaxsiy madaniyatga ega bo'lgan odamlarning u yoki bu guruhiga tegishli bo'lish mezoni, ya'ni bo'linishdir. "Biz" va "ular" kabi bir lingvomadaniy jamoada ham bo'lishi mumkin. Murojaat qiluvchining individual shaxsiy madaniyati -

bu "...individning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi va faol takrorlash jarayoni ..." buning natijasida u shaxsga aylanadi va odamlar orasida hayot uchun zarur bo'lgan bilim, qobiliyat, ko'nikmalarga ega bo'ladi. muayyan boshqa vazifalarni hal qilish jarayonida ular bilan muloqot qilish va o'zaro munosabatda bo'lish, insoniy munosabatlar madaniyatini, turli odamlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtiradi. "Biz - ular" toifasi - bu mavjud obyektlarning shaxsiy doirasiga, ya'ni o'ziga yoki shaxsiy makoniga, ham jismoniy, ham ruhiy jihatdan tegishliligi nuqtai nazaridan voqelikni tasniflash uchun javobgar bo'lgan asosiy madaniy toifadir. muayyan boshqa vazifalarni hal qilish jarayonida ular bilan muloqot qilish va o'zaro munosabatda bo'lish qobiliyati, insoniy munosabatlar madaniyatini, turli odamlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtiradi. "Biz - ular" toifasi - bu mavjud obyektlarning shaxsiy doirasiga, ya'ni o'ziga yoki shaxsiy makoniga, ham jismoniy, ham ruhiy jihatdan tegishliligi nuqtai nazaridan voqelikni tasniflash uchun javobgar bo'lgan asosiy madaniy toifadir. muayyan boshqa vazifalarni hal qilish jarayonida ular bilan muloqot qilish va o'zaro munosabatda bo'lish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtiradi. "Biz - ular" toifasi - bu mavjud obyektlarning shaxsiy doirasiga, ya'ni o'ziga yoki shaxsiy makoniga, ham jismoniy, ham ruhiy jihatdan tegishliligi nuqtai nazaridan voqelikni tasniflash uchun javobgar bo'lgan asosiy madaniy toifadir.

XULOSA

Allyuziyalar bilan kodlangan madaniy ma'lumotlar madaniy tilshunoslik uchun katta ahamiyatga ega, chunki u boshqa narsalar qatorida ma'lum bir madaniyatning zamonaviy o'rtacha vakilining an'anaviy milliy madaniy qadriyatlar va stereotiplarga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Bundan tashqari, ayrim allyuziyalarning tez-tez qo'llanilishi millat mentalitetida uning madaniy qadriyatlariga nisbatan sodir bo'layotgan o'zgarishlarni ko'rish imkonini beradi. Lingvokulturologik jihatdan belgilangan lingvistik birliklar va stilistik usullarni keyingi o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Arnold I. V. Stilistika. Sovremenniy angliyskiy yazik / Arnold I. V. – M.: Nauka, 2004. – 384 s.
2. Vorobev V. V. Lingvokulturologiya: Monografiya / Vorobev V. V. – M.: RUDN, 2008. – 336 s.
3. Galperin I. R. Tekst kak obyekt lingvisticheskogo issledovaniya / Galperin I. R. – M.: Nauka, 1981. – 144 s.
4. Ivanova S. V. Lingvokulturologiya: problemi, poiski, resheniya: Monografiya/ Ivanova S. V., Chanisheva Z. Z. – Ufa: RITS BashGU, 2010. – 366s.
5. Kuzmina N. A. Intertekst i yego rol v protsessax evolyutsii poeticheskogo yazika / Kuzmina N. A. – M.: Yeditorial URSS, 2004. – 272s.
6. Kulturologiya. XX vek. Slovar. – SPb.: Universitetskaya kniga, 1997. – 640s.
7. Mamayeva A. G. Lingvisticheskaya priroda i stilisticheskiye funktsii allyuzii/ Mamayeva A. G. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. – M., 1977. – 24 s.
8. Maslova V. A. Vvedeniye v lingvokulturologiyu / Maslova V. A. – M.: Naslediye, 1997. – 208 s. Izdatelskiy sentr «Akademiya», 2001. – 208 s. Achilova R.A. THE ROLE OF ANTONOMASIA IN THE PROSE OF ALISHER NAVOI. Scientific reports of Bukhara State University. Volume 6,- Bukhara.,2020.-188p.
9. Achilova Risolat Azamovna. (2021). SEMANTICAL FEATURES OF ANTONOMASES IN LITERATURE. European Journal of Research Development and Sustainability, 2(3), 55-57. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/ejrd/article/view/363>
10. Андреева Г.В. Языковое выражение контраста и его стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Л., 1984.